

Svensk kortversion av rapporten "Improving Working Conditions at Chinese Natural Stone Companies", SwedWatch och SOMO, 2008-01-17

Flera offentliga upphandlare har under 2006-2007 börjat införa sociala krav i sina upphandlingar. Våren 2006 sände Sveriges Radio ett antal radioreportage i P1¹ som avslöjade hur det såg ut i stenbrott och bearbetning av stenprodukter för export i Fuijan provinsen i Kina. Det som främst uppmärksammades i media och som samtliga är överens om är den värsta risken med stenproduktion, är risken för silikos, eller stendammslunga. Efter uppmärksamheten i media började kommuner, entreprenörer och stenimportörer att dels ta reda på hur arbetsförhållandena ser ut i deras produktionsled och dels att åtgärda de eventuella bristerna. Stockholm stad (Hammarby Sjöstadsprojektet) och Uppsala kommun har med egen personal följt med på företagsresor som arrangerats av stenimportörer under 2006. Syftet med resorna har varit att slutkunden skulle kunna bilda sig en egen uppfattning om produktionsförhållandena i Kina. Flera av de svenska stenleverantörerna är medlemmar i branschföreningen Sveriges Stenindustriförbund (SSF). Förbundet har antagit ett förhållningssätt för import av sten där sociala och miljömässiga krav framgår.

Även i Nederländerna har det väckts debatt kring arbetsvillkoren i stenindustrin både i Kina och Indien. Men hittills har de nederländska kommunerna endast ställt krav på att det inte ska förekomma barnarbete. Sedan 2005 finns "the Dutch Working group on Sustainable Natural Stone" där stenföretag och NGOs arbetar för att åstadkomma gemensamma förbättringar, dels genom att formulera en uppförandekod och dels genom att genomföra två pilotstudier som syftar till att undersöka hur koden ska följas upp.² Denna rapport är resultatet av pilotstudien gällande östra Kina.

Även SwedWatchs motsvarighet i Finland, FinnWatch, har bidragit till denna rapport genom att ta fram leverantörsadresser till finska stenföretag som SwedWatch och SOMO låtit undersöka. SwedWatch, SOMO och FinnWatch har dessutom samarbetat med the Hong Kong Liaison Office of the International trade union movement, IHLO (sambindingskontoret för Fria fackföreningsinternationalen i Hong Kong), för denna research. Rapporten offentliggörs förutom i Sverige och Nederländerna, även i bearbetade versioner i Finland, Norge och Danmark. SwedWatch och SOMO är ansvariga utgivare för denna rapport.

Den fullständiga originalrapporten finns på engelska. I den här svenska versionen har vi översatt sammanfattning, metod, delar av bakgrunden, slutsats och rekommendationer.

Sammanfattning

De senaste åren har arbetsvillkor och miljöförhållanden i den kinesiska stenindustrin uppmärksammats i flera europeiska länder. Kommuner i ett flertal europeiska länder, däribland i Sverige och Nederländerna, har påbörjat arbetet med att införa hållbarhetskriterier i sina upphandlingar. I detta sammanhang betyder begreppet hållbarhet att man har tagit hänsyn till arbetsvillkor, miljö och etik i alla produktionsled.

I Nederländerna har några icke statliga organisationer och nederländska stenimportörer börjat arbeta inom en arbetsgrupp för hållbar natursten. Arbetsgruppen har tagit fram en uppförandekod som preciserar ett antal kriterier för arbetsvillkor, etik och miljö. SOMO, en av organisationerna i arbetsgruppen, har fått i uppdrag att undersöka möjligheten att genomföra uppförandekoden i verkligheten.

I Sverige har fyra kommuner infört vissa sociala krav i sina upphandlingar av natursten sedan hösten 2006. I juli 2007 gav kommunerna SwedWatch i uppdrag att genomföra en uppföljning av dessa krav i Kina. Avtalsuppföljningen presenteras inom ramen för denna rapport. SwedWatch, SOMO samt FinnWatch har även samarbetat med IHLO i Hong Kong, för denna research.

Syftet med studien är att stödja importörer och dess leverantörer med att förbättra standarden för arbetsvillkor

1 Kaliber, Sveriges radio, p1, 2006-04-30, http://www.sr.se/cgi-bin/P1/program/sokresult.asp?first=1&last=13&from_date=1990-01-01+00%3A00%3A00&to_date=2008-01-16+09%3A46%3A37&page=1&intUnitID=1316&programID=1316&nyheter=&Artikel=845898&formatid=116&strSearch=sten

2 Den första pilotstudien genomfördes i södra Indien. Rapporten kan laddas ner från <http://www.indianet.nl/feasibility.html>

och miljöförhållanden, men också att etablera ett kontroll- och verifikationssystem och förbereda importörer och leverantörer på att allt flera offentliga inköpare i Europa kräver hållbar produktion av stenprodukter. I oktober 2007 besökte tre researchers från SwedWatch, SOMO och IHLO provinserna Fujian och Shandong i Kina. Sju stentillverkare som levererar till Skandinavien och Nederländerna besöktes. De kinesiska leverantörerna har kodifierats i denna rapport på grund av att relationen mellan kund och leverantör är konfidentiell affärsinformation. Problemen som vi funnit är liknande för de flesta av leverantörerna.

Inom ramen för undersökningen fann SwedWatch och SOMO ett flertal överträdelser mot internationella normer för arbetsvillkor och den nederländska uppförandekoden. De allvarligaste problemen gäller hälsa och säkerhet. Verksamhet inom stenbrott och stembearbetning innebär stora risker för arbetsolyckor. Det vanligaste är olika skador på händer och fingrar. I Fujianprovinsen är risken även stor för silikos (stendammslunga), en yrkessjukdom som orsakas av att kvartspartiklar andas in och hamnar i lungorna. Sjukdomen kan ta flera år att utveckla och är ofta dödlig. Risken för silikos är mindre i Shandongprovinsen, eftersom stenindustrin i östra Shandong karaktäriseras av råhuggen sten som skapar mindre damm. I västra Shandong bearbetas främst kalkstenen som innehåller mycket små andelar kvarts.

De anställda får oftast inte någon hälso- och säkerhetsutbildning. Arbetsgivarna ger mycket sällan gratis säkerhetsutrustning till arbetarna, som till exempel handskar och skyddsmasker. Medvetenheten om hälso- och säkerhetsrisker är mycket låg, många av de anställda hos leverantörerna i Fujian är till exempel inte medvetna om risken för silikos. Detta betyder att även enkla åtgärder för att förebygga silikos inte genomförs på de flesta arbetsplatser, som att se till att alla anställda som behöver detta använder skyddsmasker mot kvartsdamm och att arbetsplatserna städas regelbundet.

Många av arbetsplatserna är fulla av damm från granitbearbetningen. Trots att de anställda är utsatta för bullernivåer som leder till permanenta hörselskador, används mycket sällan hörselskydd. Andra skyddsåtgärder, som att installera säkerhetsnät i stenbrotten för att skydda mot fallande stenare, saknas också.

Många av företagen har inga skriftliga anställningskontrakt och ofta är de som arbetar med farliga arbetsmoment inte direkt anställda av arbetsgivaren. Dessa anställda betalas istället av en underleverantör som tar hand om denna avdelning, trots att de arbetar på samma arbetsplats. Arbetare i produktionen betalas nästan uteslutande per ackord och har oftast ingen reglerad arbetstid.

De flesta stenfabriker har två eller tre lågsäsonger under året när majoriteten av arbetare åker tillbaka hem för att odla eller skörda. Under resten av året arbetar de flesta leverantörer sju dagar i veckan, utom om de har brist på beställningar. Detta sätt att organisera arbetet kan vara lagenligt om arbetsgivaren har begärt ett speciellt tillstånd från staten, men de undersökta företagen verkar sakna ett sådant tillstånd. Genom att de anställda inte har någon vilodag och genom att flera företag även har viss övertid på vardagar blir arbetsveckorna ofta 56 till 77 timmar. Många av de anställda tycker att det är allt för krävande. Företagen betalar inte heller lagenlig övertidsersättning.

Flera arbetare uttrycker att de önskar högre löner. I jämförelse med andra branscher är inte lönenivåerna så låga i stenindustrin, men om all övertid skulle betalas skulle det innebära att de anställda skulle få högre löner. Konsekvenserna för den totala produktionskostnaden borde vara begränsad eftersom arbetskostnaderna generellt utgör en betydligt mindre del av den sammanlagda kostnaden än vad råmaterial och transporter gör.

En annan prioriterad fråga för de anställda är försäkringar mot arbetsolyckor. Det fanns bara på ett fåtal av fabrikerna, men tycks något vanligare i stenbrotten. Arbetarna i stenhuggerierna som tillverkar kantsten vill att deras arbetsgivare ska ge dem gratis verktyg. För närvarande måste de anställda själva betala detta. De vill även ha bättre kvalitet på de sovsalar och den mat som arbetsgivarna tillgodoser. Vissa sovsalar i östra Shandong har till exempel trasiga fönster, trots att det kan bli kallt under vintern.

Nederländska kommuner har hittills mest varit upptagna med frågan om barnarbete. I den här undersökningen har vi inte sett några tecken på att barn under 18 år är anställda i kinesiska stembrott eller stembearbetningsfabriker. Undersökningarna har inte heller visat att det förekommer någon diskriminering eller tvångsarbete, förutom obligatorisk övertid i vissa fall.

Den största miljöpåverkan är relaterad till vattenanvändning, avfallshantering och stenavfall från stenbrotten. Dessutom finns behov av restaurering av landskapet i övergivna stembrott. Vi hittade inga indikationer på att miljöproblem från brotten eller industrin skapade några problem för intilliggande byar, men SwedWatch och SOMO har inte undersökt de frågorna i detalj. Samtliga stenfabriker hade återvinningssystem för vattenanvändningen, utom i västra Shandong. Hos leverantör B i Shandong fann vi att man släppte ut förorenat avfallsvatten i intilliggande åkrar.

För att åstadkomma förbättringar påpekar flera av leverantörerna att det är viktigt både med kraven från de utländska kunderna och kontrollen från de lokala myndigheterna. Om lagstiftning verkligen skulle följas skulle alla företag tvingas förbättra villkoren. Om inte kunden är en långsiktig och stor kund upplever leverantörerna att det kan vara svårt att genomföra alla förbättringar, speciellt om förbättringarna innebär ökade kostnader för fabriken. Kraven från kunderna har hittills oftast inte nått ner till stenbrotten och underleverantörerna. Eftersom de flesta av leverantörerna regelbundet köper från bestämda stenbrott och underleverantörer och besöker dessa för att kontrollera kvaliteten, borde det även vara möjligt att kontrollera arbetsvillkoren. Leverantörerna är överens om att det behövs krav från kunderna för att de i sin tur ska kunna kräva något från sina affärspartners.

Det är svårt för stenföretagen att kontrollera förbättringar av flera anledningar. För det första dokumenterar inte leverantörerna arbetstider, övertid, olycks- och skadestatistik, med mera. För det andra förekommer det att leverantörer förbereder sig för annonserade besök. Därför krävs det oannonserade besök eller intervjuer med anställda utanför arbetsplatsen för att få till stånd trovärdiga kontroller. För det tredje skulle det vara önskvärt att lokala organisationer som representerar de anställdas intressen skulle vara involverade i ett system för åtgärder och förbättringar. Det skulle skapa legitimitet och trovärdighet åt denna process. Vissa potentiella lokala organisationer har identifierats som skulle kunna delta i ett sådant arbete.

De huvudsakliga rekommendationerna som baseras på dessa resultat är följande:

- Följande förbättringar bör prioriteras:
 - Utbildning i hälsa och säkerhet, inklusive information om förebyggande åtgärder mot silikos.
 - gratis adekvat skyddsutrustning till alla anställda.
 - kontroller av kvartsdamm.
 - genomföra årliga hälsokontroller, inklusive röntgen av lungorna.
 - genomföra relativt enkla åtgärder för att förbättra arbetsmiljön. Dessa åtgärder inkluderar installation av säkerhetsnät i stenbrotten, investeringar i vagnar eller små gaffeltruckar för tunga lyft och införande av regelbundna städrutiner för arbetsplatserna.
 - skriftliga anställningskontrakt som specificerar den lagenliga arbetstidens längd och lönenivån.
 - lagenliga försäkringar mot olyckor.
 - högre löner (genom att ge korrekt övertidsersättning)
 - gratis verktyg till stenhuggarna
 - förbättrad standard på sovsalarna och på maten, på de platser där detta erbjuds av leverantörerna.
- Kommuner och kunder i Europa bör anpassa sina sociala krav enligt ovanstående prioriteringar. De måste även vara villiga att ge de resurser som krävs för att dessa krav ska kunna genomföras i praktiken. Så småningom är det viktigt att en europeisk standard växer fram.
- De anställda i leverantörskedjan ska vara delaktiga i att införa åtgärder och se till att standarden uppehålls på arbetsplatsen. Detta kan till exempel göras genom att genomföra utbildningar med erfarna organisationer om arbetsmiljö och arbetsvillkor och genom att organisera hälso – och säkerhetskommittéer.
- Köpare och leverantörer ska dokumentera hela leverantörskedjan för natursten. Hållbarhetsaspekter ska även omfatta stenbrott och underleverantörer.
- För att förenkla kontrollen krävs förbättrad dokumentation av arbetstider, övertid, olycks- och skadestatistik, med mera.
- Revisioner av arbetsvillkor ska involvera oannonserade besök och/eller konfidentiella intervjuer med anställda.

Metod

I oktober 2007 var tre researchers från SwedWatch, SOMO och IHLO i provinserna Fujian och Shandong i Kina för att besöka sju stentillverkare som levererar till Skandinavien och Nederländerna. De kinesiska leverantörerna har kodifierats i denna rapport, eftersom kund-leverantörsrelationen är konfidentiell affärsinformation. SwedWatch vill på detta vis även undvika att skada leverantörernas affärer vilket i sin tur skulle kunna skada de anställdas intressen. För att ytterligare anonymisera leverantörerna har vi undvikit att beskriva företagen och deras geografiska position i detalj. Problemen som vi funnit är liknande för de flesta av leverantörerna.

Vi besökte en eller flera fabriker hos varje leverantör. Hos vissa leverantörer besökte vi även stenbrott och kontor. Vi intervjuade oftast VDn eller andra personer inom fabriksledning, och i vissa fall även anställda. På de flesta arbetsplatser var det tillåtet med fotografering, dock med vissa undantag.

Under dessa besök blev det tydligt att det var nödvändigt att dubbelkolla en del information som gällde arbetsvillkoren och även att samla synpunkter om vilka prioriteringar de anställda gjorde. Lokala organisationer i både Fujian och Shandong åkte därför tillbaka till arbetsplatserna och genomförde konfidentiella intervjuer. Alla intervjuade är anonyma för att säkerhetsställa att de inte utsätts för några bestraffningar. På grund av säkerhetsskäl måste även de lokala organisationerna vara anonyma.

I Shandong bestod research-gruppen av sex personer. För att kunna prata fritt med de anställda sökte dessa personer anställning hos leverantörerna. I Fujian var det två researchers som genomförde intervjuer utanför arbetsplatserna på fyra fabriker. Totalt intervjuades 70 anställda, inklusive en del arbetare från stenbrott, underleverantörer och samägda fabriker. Mellan fem och tio anställda intervjuades för varje leverantör. Eftersom denna undersökning är en studie och inte en revision ska indikationer om brott mot kinesisk lagstiftning eller internationella normer inte ses som bevis, om inte dessa bekräftats av arbetsgivaren eller observationer.

Som komplement till undersökningarna i Kina har SwedWatch, IHLO och SOMO även samlat information från relevanta organisationer, experter, företagsrepresentanter, myndigheter och andra källor. Dessa redogörs för i fotnoter.

De berörda företagen i Sverige, Nederländerna och Kina, har fått läsa och kommentera rapporten innan den offentliggjorts. De som har velat lämna en egen skriftlig kommentar har fått göra det. Dessa läggs ut på SwedWatchs och SOMOs hemsidor: www.swedwatch.org och www.somo.nl.

På grundval av våra observationer, av våra intervjuer med företagsledningen för leverantörerna och av intervjuerna med de anställda har SwedWatch, IHLO och SOMO analyserat arbetsvillkoren och miljöförhållandena hos leverantörerna. I detta arbete har vi använt oss av kinesisk lagstiftning och internationella konventioner för arbetsvillkor inom främst ILO, International Labour Organisation. Överträdelser mot dessa regelverk har indikerats.

SwedWatch och the Dutch Working Group on Sustainable Natural stone (där SOMO deltar) är öppna för dialog med berörda företag och kommuner i avsikt att diskutera de rekommendationer som framförs i slutet av rapporten.

Bakgrund

Naturstensindustrin i Kina och leverantörskedjorna

Den kinesiska stenindustrin sysselsätter två till tre miljoner människor och omsätter omkring tio miljarder euro per år vilket motsvarar 0,5 procent av kinas BNP.³ Det finns över 5 000 stenbrott och 10 000 fabriker i hela landet. De flesta fabriker finns i provinserna Fujian och Shandong, men stenbrott finns spridda över hela landet. Kina är den största stenproducenten i hela världen och den näst störst stenexportören efter Italien. De senaste 20 åren har den årliga tillväxten varit omkring 20 procent.⁴

2006 exporterade Kina 15 miljoner ton sten till ett värde av över två miljarder euro.⁵ Europa står för omkring en femtedel av Kinas totala export av natursten. Japan, Sydkorea och USA är andra stora marknader. Kina importerar även råblock från hela världen, bland annat från Finland, Spanien, Italien, Indien, Brasilien och Sydafrika. Råblocken skickas ofta till Kina för bearbetning och återexporteras sedan.

Produktionsmetoderna varierar mycket. En del företag har stora och helt mekaniserade fabriksbaser med den allra senaste utrustningen, certifierade enligt de system för kvalitets- och miljösystem som betecknas ISO 9001 och 14001. Andra är små, öppna verkstäder med andrahands sågmaskiner där stensivor sågas manuellt. Det finns även olika leverantörs- och produktionskedjor. En del av de större företagen köper från ett antal specifika stenbrott,⁶ bearbetar stenblocken i sina egna fabriker och sedan exporterar de dessa själva. Dessa företag köper dock även ofta stenblock från andra stenbrott för att kunna erbjuda ett stort utbud av olika stensorter till sina kunder. En del stenbrott licensieras av tre eller fyra olika tillverkare. De flesta stentillverkare håller ett lager av olika stenblock, inklusive importerad sten, för att på detta vis få ner leveranstiden.

Andra exportföretag lägger ut delar av sin produktion på andra företag, eller så lägger de ut vissa produktionsprocesser (som till exempel sågning av råblocken till skivor). En del stora företag köper även slutbearbetade produkter från andra för export. På grund av detta kan stora stenföretag ha en omsättning på miljontals euro, men ändå inte mer än tusen direktanställda. En stor majoritet av exporten till Europa går via handelsagenter som köper från många olika tillverkare.

Mindre företag har inte egna licenser för stenbrott, utan köper halvfärdiga stensivor på stenmarknader, som till exempel den i Quanzhou i Fujianprovinsen. De flesta företag som säljer på denna marknad har en egen fabrik och ibland lägger de ut produktion på andra tillverkare.

Det finns stora samlingar av stentillverkare nära vissa stenbrottsområden, inklusive många små verkstäder och familjeföretag. Ibland har de till och med bara en enda maskin. Bearbetning som inte kräver några maskiner, som att tillverka kantsten, organiseras oftast inte i fabriker utan av informellt anställda i små öppna verkstäder.

Denna struktur gör att leverantörskedjan av naturstensprodukter är mycket komplex. Men i exportproduktionen måste företagen oftast kontrollera produkternas kvalitet noga. Importörer besöker regelbundet fabrikerna i Kina för att inspektera större beställningar och företag som använder underleverantörer skickar ofta kvalitetsinspektörer till dessa leverantörer för att kontrollera varje produkt innan den packas för export. Eftersom kvalitet är så viktigt så använder sig många av tillverkarna av bestämda underleverantörer. Därför är ofta hela produktionskedjan i princip öppen för exportören, eller kan åtminstone utredas relativt enkelt.

3 Uppgifter givna i en presentation av leverantör B.

4 Analys av kinesisk stenindustri på Urban planning's, UPLAs, hemsida: <http://info.upla.cn/html/2007/11-23/72650.shtml>, nedladdad December 2007.

5 "Stone traders in greater china", http://www.cnhaw.com/news/news_show.asp?n_Nid=6347, nedladdad December 2007.

6 Stenbrotten ägs inte av företagen själva, utan licensieras under 10-50 år från staten.

Import till Sverige

Sveriges kommuner beställer sten till offentliga utomhusprojekt som gator och torg från olika entreprenörer. De största och mest spridda byggnadsentreprenörerna är det statliga Vägverket produktion samt de privatägda företagen Skanska, NCC och Peab. På den lokala och regional marknaden finns det även många privata och kommunägda entreprenörer. Varorna som behövs för byggen, såsom till exempel kantsten, köps oftast in av entreprenörerna själva via grossister, egna leverantörer eller genom svenska stenföretag. I ett fåtal fall köper kommunerna själva in sten.

De största importörerna av sten från Kina är Bohus Gatsten & Kantsten, Naturstenskompaniet, Arctic Kvartsit, Nordic Granit, Scanstone och Bothnia Granit. Sverige importerar även sten från Norge, Italien, Portugal och Indien. Svensk granit används också både i Sverige och utomlands.

Importen av sten från Kina till Sverige har ökat stadigt sedan den påbörjades i slutet av 1990-talet. År 2000 importerade Sverige kinesisk granit för strax över en miljon euro. 2006 var motsvarande siffra 7,5 miljoner euro.⁷ Av detta står bearbetade stenprodukter som trappor, plattor och stenskivor, för mellan fyra och fem miljoner euro och resten består av råhuggna granitprodukter som gat- och kantsten. Att importen har ökat så pass snabbt beror framförallt på de låga kostnaderna, inte minst på arbetskraften.

I denna research besöktes sju leverantörer, varav fem levererar till Sverige. Bohus Gatsten & Kantsten, Naturstenskompaniet och Arctic Kvartsit köper från vardera en av leverantörerna B, G och F (på grund av affärssekretess vill dessa företag inte avslöja exakt vilken av dessa leverantörer de köper av). Nordic Granit köper av leverantör B och E. Leverantör D säljer sten till Sverige genom det finska företaget Erikstone Oy och det svenska företaget RK Natursten.

Hållbarhetskriterier

Sociala krav från svenska kommuner

Från och med år 2006 ingår följande villkor i de kontrakt som kommunerna i Stockholm, Malmö och Göteborg tecknat:

”Leverantören skall, vid leveransen av stenprodukter, kunna visa att stenen producerats/bearbetats i en för arbetarna säker och hälsosam arbetsmiljö i enlighet med reglerna i de internationella konventioner som Sverige är anslutet till.”

Andra kommuner, som till exempel Örebro, har formulerat liknande krav.

I oktober 2006 specificerade Trafikkontoret i Göteborg de konventioner som skulle följas för att företag ska få leverera stenprodukter till kommunen:⁸

- FN:s barnkonvention, artikel 32.
- ILO-konvention (nr 105) angående avskaffande av tvångsarbete.
- ILO-konvention (nr 29) angående tvångs- eller obligatoriskt arbete.
- ILO-konvention (nr 170) om säkerhet vid användning av kemiska produkter.
- ILO-konvention (nr 155) om arbetsskydd och arbetsmiljö.
- ILO-konvention (nr 148) om skydd för arbetstagare mot yrkesrisker i arbetsmiljön som förorsakas av luftföroreningar, buller och vibrationer.

Trafikkontoret i Göteborg begärde vidare att deras leverantörer av stenprodukter skulle presentera sina leverantörskedjor i detalj samt skicka in dokumentation över hur företagen levde upp till de nya kraven. Vidare sade sig kommunen vara beredd att genomföra en oberoende verifikation av dessa krav på plats vid tillverkningen i Kina.

7 SCB, www.scb.se, 1 euros = 9,59 SEK enligt Forex 2007-12-19.

8 Göteborgs Stad Trafikkontoret ”Sociala krav vid upphandlingar” TN§2005/06, Dnr 1191/06, <http://www.trafikkontoret.goteborg.se/>

I linje med detta anlätades i juli 2007 SwedWatch för att genomföra en avtalsuppföljning. Stockholm, Örebro och Malmö valde att delta tillsammans med Göteborg i uppföljningen av ett antal kontrakt samt i de kompletterande studierna över leverantörskedjan för natursten från Kina.

Kommunernas syfte med uppföljningen är att:

- Bidra till drägliga arbetsförhållanden i produktion av varor som används av slutkunden.
- Kontrollera att avtalade krav följs.
- Utveckla beställarkompetensen kring hur sociala krav kan ställas och följas upp för stenprodukter och i förlängningen även för andra produkter som omfattas av offentlig upphandling.

Den nederländska etiska uppförandekoden

I Nederländerna har kraven som kommunerna hittills ställt uteslutande handlat om att det inte får förekomma barnarbete. Men stenföretag, branschorganisationer och frivilligorganisationer har inom ramen för "the Dutch Working Group on Sustainable Natural Stone" låtit ta fram en etisk uppförandekod. Huvudpunkterna i koden är:

- Nationell lagstiftning ska följas.
- Förbud mot barnarbete
- Rätten till fri organisering och kollektiva förhandlingar
- Lön som det går att leva på, så kallad levnadslön
- Hälsosamma och säkra arbetsplatser
- Åtgärdande av miljöproblem

Innehållet i koden överensstämmer i stort med de sociala krav som framförs av de svenska kommunerna.⁹

9 Dutch Working Group on Sustainable Natural Stone, En uppförandekod för natursten, November 2007, <http://www.indianet.nl/pdf/codeofconductnaturalstone.pdf> och <http://www.indianet.nl/pdf/naturalstone.pdf>

Slutsats

Produktion och försäljning av natursten är en stor industri i Kina. Produktionsmetoderna varierar mycket. En del kinesiska företag har stora och helt mekaniserade fabriksbaser med moderna maskiner. I andra änden finns små verkstäder med enstaka informellt anställda som hugger kantsten. Leverantörskedjan är ofta komplex med ett omfattande underleverantörsnät på olika nivåer och med handelsagenter som står för exporten. Ändå kräver ofta behovet av kvalitetskontrollen att produktionen för export är relativt transparent.

Det övergripande intrycket från undersökningarna är att det krävs stora insatser från de kinesiska leverantörerna för att de ska nå upp till den standard som föreskrivs i ILO:s konventioner och kinesisk lagstiftning. Förebyggande arbete mot silikos måste prioriteras i och med att silikos är en dödlig sjukdom. Detta gör att anpassning till de sociala kraven är än mer brådskande. De hälso- och säkerhetsåtgärder som krävs för att skydda arbetarna mot kvartsdamm måste vidtas genast.

Arbetarna själva prioriterar ofta att få högre löner. Majoriteten av de anställda i produktionen betalas per ackord, samtidigt som till exempel vakter och förpackningsarbetare ofta får en bestämd månadslön. Arbetarna är även måna om att få försäkringar mot arbetsskador och olycksfall i arbetet. Detta finns bara i ett fåtal fabriker, men är något vanligare förekommande i stenbrotten.

Vad det gäller andra arbetsvillkor erbjuder ett fåtal arbetsgivare skrivna anställningskontrakt, men de flesta har inte detta. Arbetare i farliga arbetsmoment, som sågning av stenblock, är ofta inte anställda direkt utan dessa arbetsmoment läggs ut på inhyrd arbetskraft. De flesta fabriker har verksamheten igång sju dagar i veckan under en stor del av året. Övertid är också vanligt förekommande hos många av leverantörerna. Arbetstiderna blir ofta mellan 56 till 77 timmar per vecka. I de fåtal fall där leverantörerna ersatte övertiden betalade de endast lagenlig övertidsersättning på kvällstid på vardagarna, inte på söndagarna.

De svenska kommunerna har sedan ett drygt år ställt krav på sina leverantörer av natursten att följa vissa grundläggande sociala krav. Nederländska kommuner har än så länge endast ställt krav på att det inte får förekomma barnarbete. SwedWatch och SOMO kunde inte finna belägg för att det förekommer något barnarbete i de kinesiska stenbrotten eller i de stenfabriker som besöktes. Det förekom inte heller några indikationer på diskriminering eller tvångsarbete, förutom obligatorisk övertid.

Eftersom kraven på rimliga arbetsvillkor i den offentliga upphandlingen ökar finns det numera ett starkt incitament för europeiska importörer och kinesiska leverantörer att förbättra arbetsvillkoren och dokumentera förbättringar. SwedWatchs och SOMOs intryck är att både leverantörer och importörer är medvetna om de utmaningar som de står inför.

Lärdomar från andra branscher

Många lärdomar kan dras från andra branscher när det gäller försöken att förbättra arbetsvillkoren i naturstensindustrin. För att se till långsiktigt hållbara förbättringar måste de aktuella leverantörerna genomföra lösningar där de anställda görs delaktiga. Det är relativt enkelt att dela ut skyddsutrustningar och tillsätta sociala revisorer en gång om året, men för att framgångsrikt genomföra verkliga förbättringar måste de anställda och fabriksledningen involveras aktivt. Detta krävs för att skapa en förståelse för vikten av hälso- och säkerhetsfrågor och arbetsrättslagstiftningen.

Inom konsumentvaruhandeln som till exempel kläder, leksaker och sportkläder har företagen arbetat i mer än tio år med att genomföra etiska uppförandekoder och ställa krav på hållbarhet i Asien. Alla är numera mer eller mindre överens om att enbart sociala revisioner knappast hjälper. Mistaget har varit att de anställda i leverantörsleden inte har involverats och att de etiska kraven inte har kopplats ihop med affärsvillkoren i övrigt. På detta vis har kraven om hållbarhet allt för ofta slutat i tomma ord på ett papper. Offentliga inköpare som nu vill genomföra hållbarhetskrav i upphandlingar bör se till att man inte gör om samma misstag som redan gjorts av privata företag och istället satsa på de lösningar som visat bäst resultat.

Kort sagt bör de anställda involveras genom hälso- och säkerhetsutbildningar, utbildningar i arbetsrätt och att det införs möjligheter för de anställda att framföra klagomål och skapa hälso- och säkerhetskommittéer. På lång sikt bör detta kunna leda till att de anställda får möjlighet att förhandla kollektivt om sina arbetsvillkor. På så vis blir det de anställda själva som kontrollerar sina arbetsvillkor. Detta är avgjort en mer framgångsrik väg att gå än att genomföra sociala revisioner. Det bästa vore om organisationer som representerar de anställdas intressen kunde göras delaktiga i arbetet för att skapa legitimitet och trovärdighet. Några sådana lokala organisationer har identifierats i de aktuella områdena inom ramen för denna research.

På basis av dessa erfarenheter rekommenderas de kinesiska leverantörerna att påbörja utbildningar för sina anställda i provinserna Shandong och Fujian, i samarbete med lokala civila organisationer. Detta kan eventuellt leda till att man i en senare fas utvecklar ett kontrollsystem, med aktiv medverkan av de anställda som kan lämna in klagomål om de finner att deras rättigheter kränkts på arbetsplatsen.

Rekommendationer

På basis av SwedWatches och SOMOs undersökningar framför vi följande rekommendationer:

Rekommendationer för samarbete mellan europeiska importörer och kinesiska leverantörer

- Importörerna måste se till att de alltid vet exakt var produktionen av dess varor produceras. Vid besök bör även underleverantörer och stenbrott besökas.
- Importörer och leverantörer måste se till att informera hela leverantörskedjan, inklusive underleverantörer och stenbrott, om de sociala krav som ställs av kommunerna och andra eventuella slutkunder.
- Importörer och leverantörer ska kontrollera arbetsvillkoren genom hela leverantörskedjan. Detta kan integreras med kvalitetskontroll.
- Leverantörer bör beräkna kostnaderna för förbättringar av arbetsvillkoren och diskutera möjliga förändringar av affärsvillkoren med sina kunder för att förbättringarna verkligen ska kunna genomföras. Där det är möjligt bör importörerna försöka etablera mer långsiktiga och direkta affärsrelationer med leverantörerna. Leverantörerna ska se till att de extra resurserna verkligen går till att förbättra arbetsvillkoren för de anställda.
- Importörer och leverantörer ska fråga kinesiska myndigheter om detaljerad dokumentation från de inspektioner som genomförs på arbetsplatserna. Dessa inspektioner bör dock även dubbelkollas med oberoende experter.
- Importörer måste vara medvetna om att förannonserade besök och revisioner kan vara förberedda och därför ge mindre trovärdiga resultat. Revisioner bör därför även innehålla oannonserade besök och/eller konfidentiellt genomförda intervjuer med anställda.
- Importörer och leverantörer bör även lyssna på de prioriteringar som de anställda för fram och involvera de anställda i genomförandet och kontrollen av förbättringar.

Rekommendationer till de kinesiska leverantörerna om förbättringar av arbetsvillkoren

Förebyggande arbete mot silikos

- Leverantörerna måste ge adekvata skyddsmasker (med P3 filter) till de anställda som genomför de mest riskfyllda arbetsmomenten, till exempel flammning, torrslipning, borring, med mera. Skyddsmaskerna ska tillhandahållas gratis och regelbundet. Arbetsgivaren måste även se till att de används.
- Leverantörerna bör bjuda in experter på silikos och hälso- och säkerhetsorganisationer som kan genomföra utbildningar om hur man bäst förebygger silikos på arbetsplatsen.
- Leverantörerna ska erbjuda årliga hälsokontroller för alla anställda, inklusive röntgen av lungorna.
- Leverantörerna bör genomföra riskanalyser på arbetsplatserna, inklusive mätning av kvartsdammsnivåerna. På detta sätt bör man fastställa om existerande skyddsutrustning är tillräcklig eller åtgärder behöver vidtas.
- Leverantörerna bör ta reda på vilken kvartshalt som förekommer i den sten de använder och vidta skyddsåtgärder på grundval av denna information.

Hälsa och säkerhet

- Leverantörerna kan åtgärda relativt enkla saker i arbetsmiljön så som att till exempel installera säkerhetsnät i stenbrotten, investera i vagnar eller små gaffeltruckar för tunga lyft och införa regelbundna städrutiner av arbetsplatserna.
- Leverantörerna måste förbättra skyddsutrustningen. De ska erbjuda lämplig skyddsutrustning till alla anställda utan kostnad. De ska även informera regelbundet om vikten av att använda denna.
- Leverantörerna bör se till att alla anställda, inklusive korttidsanställd personal, är täckta av olycksfalls- och sjukdomsförsäkringar. De skall även alltid erbjuda lagenlig ersättning vid olyckor eller arbetsrelaterade sjukdomsfall.
- Leverantörerna ska introducera eller förbättra hälso- och säkerhetsutbildningar som ges av fabriksledning eller förmän. Leverantörerna kan även bjuda in hälso- och säkerhetsorganisationer för att genomföra utbildningar på arbetsplatsen. Hälso- och säkerhetsarbetet ska befrämja aktiv medverkan av de anställda, till exempel genom införandet av hälso- och säkerhetskommittéer på arbetsplatserna.
- Leverantörerna behöver förbättra dokumentationen över hälsan hos de anställda, inklusive sjukdomsstatistik över varje anställd. Leverantörerna ska ge kopior på alla dokument till de anställda.
- Leverantörerna bör prioritera att användningen av hörselskydd i bullriga arbetsmiljöer, speciellt för dem som sköter maskiner.

Andra arbetsvillkor

- Leverantörerna bör överväga löneförhöjningar (detta borde kunna åstadkommas genom att de anställda får korrekt övertidsersättning).
- Leverantörerna bör stå för de verktyg som är nödvändiga för att utföra arbetet.
- Leverantörerna bör förbättra hygien och uppvärmningen i sovsalarna. Leverantörerna i östra Shandong bör till exempel skyndsamt laga fönster och ge elektriska filter till de anställda. Leverantörer som tillhandahåller mat bör generellt förbättra matkvaliteten.
- Samtliga leverantörer måste tillhandahålla skriftliga anställningskontrakt senast en månad efter att en anställningsrelation etablerats. Anställningskontraktet ska redogöra för arbetstid, övertidsersättning och hur lönen beräknas.
- Leverantörerna måste kompensera övertid med 150 procent efter åtta timmars arbete på vardagar och med 200 procent på helgdagar, enligt kinesisk lag. Detta skall även gälla för ackordlönearbetare.
- Leverantörerna måste få ett speciellt tillstånd från myndigheterna om man vill använda sig av andra arbetstider än de lagstiftade 44 timmarna i veckan. Detta tillstånd ska kunna uppvisas för kunder på begäran.
- Leverantörerna ska dokumentera arbetstider och löner och dessa ska kunna uppvisas för inspektörer eller kunder på begäran.
- Leverantörerna ska helst anställa alla arbetare på samma fabrik direkt och inte genom en mellanhand. Om de anställda ändå är inhyrda ska de anställda ha samma arbetsvillkor som de övriga.
- Leverantörerna ska bjuda in lokala organisationer för att genomföra utbildningar i arbetsrätt för de anställda. Detta med målet att underlätta för de anställda att skapa arbetarkommittéer eller lokala fackföreningsklubbar som så småningom kan förhandla kollektivt med fabriksledningen.

Miljöförhållanden

- Leverantörerna i västra Shandong ska investera i återvinningssystem för vattenförbrukningen och stoppa utsläppen av förorenat avfallsvatten i fälten kring fabriker.

Rekommendationer till kommunerna

- Kommunerna behöver inse att sociala krav inte kan genomföras från den ena dagen till den andra. Istället måste kommunerna se till att anbudsgivare i upphandlingen av natursten ger ärliga svar och dokumentation om hur de arbetar med förbättringar av arbetsvillkoren. Kommunerna bör också fråga anbudsgivarna om hur dessa ser till att sprida kunskap om de sociala kraven ända ner till de anställda i leverantörskedjan och prioritera anbudsgivare som kan visa på de anställdas medverkan i förbättringar, istället för enbart ifyllda revisionsprotokoll (s k "tick-the-box compliance").
- Kommunerna bör inkludera krav på arbetsvillkor och miljöförhållanden i alla upphandlingsprocesser. De sociala kraven bör åtminstone uppfylla ILOs kärnkonventioner. Kraven bör också slå fast att lokal lagstiftning ska gälla. Kommunerna inom avtalsuppföljningen bör anpassa sina krav till erfarenheter och prioriteringar som framkommit inom denna studie.
- Kommunerna bör rådgöra med civila organisationer på nationell nivå, såsom den nederländska arbetsgruppen för hållbar natursten, SwedWatch och FinnWatch. Kommuner som slutkunder måste se till att dessa sociala kriterier är en viktig faktor när man väljer leverantörer; även om priset på dessa anbud är något högre.
- I brist på genuina fackföreningar i Kina, bör kommunerna stödja och samarbeta med oberoende organisationer för arbetares rättigheter i Kina och Hong Kong, i syfte att kontrollera de sociala kraven. Detta för att stödja hållbara förbättringar för kinesiska arbetare.
- Svenska kommuner bör följa upp denna studie inom ett år och kontrollera till vilken grad importörer och leverantörer genomfört förbättringar.

Rekommendationer till europeiska civila organisationer

- Europeiska civila organisationer bör samarbeta med kinesiska och Hong Kongbaserade NGOs kring pilotstudier med utbildningar för anställda hos några stenleverantörer. Detta bör kunna användas för att utveckla "best practice" inom stenindustrin.
- Åtgärder bör vidtas för att fortsätta att stödja anställdas möjlighet att etablera organisationer och därmed i förlängning kunna påbörja kollektiva förhandlingar.
- NGO:s bör genomföra uppföljningsstudier för att kontrollera om förbättringar för de anställda hos stenleverantörerna verkligen skett.
- Icke-statliga organisationer i Europa bör medverka till att en gemensam europeisk standard för hållbart producerad natursten utvecklas.